

XORAZM VILOYATI XO‘JALIGINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI

Karimova Shirinoy
Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm viloyati qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning istiqbollari haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: qishloq xo‘jaligi, dehqonchilik, chorvachilik, barqaror o‘shish, ishl ab chiqarish, qishloq xo‘jaligi rivojlanishi,

Аннотация: В данной статье представлена информация о перспективах развития сельского хозяйства Хорезмской области.

Ключевые слова: сельское хозяйство, фермерство, животноводство, устойчивый рост, продуктивность, развитие сельского хозяйства.

Abstract: This article provides information about the prospects for the development of agriculture in the Khorezm region.

Key words: agriculture, farming, animal husbandry, sustainable growth, productivity, agricultural development

Kirish: Xorazm viloyati respublika iqtisodiyotida o‘ziga xos o‘ringa ega. Viloyat hissasiga respublikaning 1.4 foiz hududi va aholisining 5.4 foizi to‘g‘ri kelgani holda, qishloq xo‘jalik mahsulotining 7.8, sanoat mahsulotlarining 2.8 foizini beradi. YAIMning aholi jon boshiga mujassamlashuvi bo‘yicha viloyat respublikada 6 o‘rinda turadi. Ammo, viloyat mamlakatning tabiiy va mineral resurslari chegaralangan, ekologik sharoiti buzilgan hududlari qatoriga kiradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida, respublikaning boshqa ma‘muriy tizimlarida kuzatilganidek, viloyat iqtisodiyotida ma‘lum o‘zgarishlar ro‘y berdi. Qishloq xo‘jaligi asosi bo‘lgan paxtachilikda mahsulot etishtirish 2003 yilgacha asta - sekinlik bilan kamayib, g‘alla etishtirish esa, aksincha, oshib bordi. Sohada iqtisodiy islohotlar bosqichsa – bosqich amalga oshirilib, 2006 yilda deyarli barcha ekin maydonlari fermer xo‘jaliklari ixtiyoriga o‘tkazildi. Xo‘jalik sohasida mahsulot etishtirishning tarkibiy turlanishi bilan birga ayrim salbiy holatlar ham yuzaga keldi. Tarmoqda iqtisodiy muammolar tufayli ekin maydonlarining meliorativ holati ancha yomonlashdi, o‘rtacha hosildorlik 80 – yillarga nisbatan sezilarli darajada pasaydi.

Sanoatning deyarli barcha tarmoqlarida ishlab chiqarishning hajmi 80 – yillarga nisbatan qisqardi. Bu, eng avvalo, viloyat sanoat tarmoqlarining bevosita qishloq

xo‘jaligi bilan bog‘liqligi bo‘lsa, ikkinchidan, ichki buyurtmaning kamayishi (qurilish sanoati), gorizont al oqalarning (mashinasozlik) buzilishi, texnologiya darajasining pastligi (engil sanoatning qator tarmoqlari) bilan bog‘liqdir. Ushbu va shunga o‘xshash muammolarning oldini olish maqsadida viloyatda qator qo‘shma korxonalar tashkil etildi. Biroq, ularning ayrimlari viloyat iqtisodiyoti bilan bog‘liq bo‘lmaganligi sababli o‘z faoliyatini to‘xtatdi. Sanoatning bevosita xom ashyo bazasi mavjud (to‘qimachilik) yoki energiya ishlab chiqarish hajmining quyi qavati yaratilgan (qand – shakar sanoati) tarmoqlarigina bir tekis faoliyat yuritib keta oldi.

Xo‘jalikning uzoq davr davomida rivojlanib, ixtisoslashtirilgan tarmoqlar darajasiga ko‘tarilgan sohalari uning kelgusi taraqqiyotida asosiy o‘rin tutishi hamda ishlab chiqarishni tashkil etishda joylanish omillarini e‘tiborga olmaslikning katta iqtisodiy yo‘qotishlarga olib kelishi kelgusi taraqqiyotda inobatga olinishi lozim. Yuqorida ta‘kidlaganimizdek, viloyatning resurs salohiyati, ayniqsa mineral resurs salohiyati respublikaning ko‘pgina boshqa viloyatlarinikiga qaraganda ancha cheklangan. Ayni vaqtda, Evropaning rivojlangan mamlakatlari ga respublikaning boshqa hududlariga nisbatan yaqinroq bo‘lsada, O‘rta Osiyo miqyosida iste‘mol bozori cheklangan qoloq hududlari bilan chegaralangan.

Asosiy qism: Ma‘lumki, o‘z taraqqiyotida ortda qolayotgan mintaqalar iqtisodiyotini taraqqiy qildirishda rivojlangan hududlar salohiyatiga suyanish tajribasi unchalik samara bermagan. Shu bois, etakchi mamlakatlarda mintaqaviy muammolarni hudud ichki resurslariga tayangan holda bartaraf etish siyosati yurgizilmoqda. Viloyat iqtisodiyotini rivojlantirish masalalarini bosqichma – bosqich olib borish, ya‘ni ishlab chiqarishni “pastdan yuqoriga” qarab rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Xorazm respublikaning yirik paxta, qishloq xo‘jalik mahsulotlari etishtiruvchi hududlaridan biridir. Viloyatda sanoat ishlab chiqarishning rivojlanitirilishi mavjud qishloq xo‘jaligi xom – ashyolarini darajada qayta ishlash bilan bog‘liqdir. Bu hozirda, viloyat qayta ishlovchi sohalari orasida, paxta tozalashni hisobga olmaganda, to‘qimachilik va oziq – ovqat sanoati tarmoqlari etakchilik qilayotganligidan ham ko‘zga tashlanadi. Ushbu tarmoq korxonalarining ko‘pchiligi, xususan to‘qimachilik korxonalari mustaqillik yillarida barpo etildi.

Xorazmda yiliga o‘rtacha 100 – 110 ming tonnagacha paxta tolasi tayyorlanadi. Uning 10 – 11 ming tonnasi “Gurlan”, “Bog‘ottekstil” kabi yirik to‘qimachilik korxonalari tomonidan (10,3%) qayta ishlanmoqda. Ushbu miqdorining 2/3 qismi tayyor mahsulot holatiga etkaziladi. Ko‘rinib turibdiki, viloyatda to‘qimachilik

sanoatini rivojlantirish, “Bog‘ottekstil” QK kabi, har biri 5 ming tonna paxta tolasini qayta ishlovchi 10 dan ortiq to‘qimachilik majmualarini barpo etish imkoniyatlari mavjud.

Mintaqada har yili 200 – 220 ming tonna sabzavot va poliz mahsulotlari, 82 – 85 ming tonna meva va uzum etishtiriladi. Ular orasida ayrim turlarigina ma’lum darajada qayta ishlovga tortilgan, xolos. Bu esa, o‘z navbatida, oziq – ovqat sanoatini rivojlantirish uchun imkoniyatlar katta ekanligidan dalolat beradi. Viloyat sanoatining boshqa tarmoqlari asosan mintaq va respublika agrosanoat majmuiga xizmat qiluvchi xususiyatga ega bo‘lib, ularning rivojlanishi ichki talabga bog‘liq.

Sanoat ishlab chiqarishini viloyat resurs salohiyatidan foydalangan holda rivojlantirish uning xo‘jalik tizimiga kompleks ta’sir etuvchi mexanizmga ega bo‘lishi lozim. Bu borada mahalliy xom ashyoni yuqori darajada qayta ishlashni yo‘lga qo‘yilishi iqtisodiyotning agrar sohasida mahsulot tayyorlashning intensivlashishiga ta’sir o‘tkazadi. Talabning kuchayishi mahsulot hajmi va sifati ortib borishiga, agrar sektorda faoliyat yurituvchilar daromadining ortib borishiga olib keladi. Iqtisodiyot sohalari o‘rtasida bog‘liqlikning kuchayishi ichki daromadning ortishi, sarmoya yig‘ilishi, ishlab chiqarishning yangi tarmoqlariga asos solinishi, mavjudlarini samarali faoliyat ko‘rsatishiga zamin tayyorlaydi. Viloyat iqtisodiyoti sanoatlashuvining ikkinchi bosqichi ushbu shart – sharoitlar yaratilgandagina yuzaga keladi. SHu o‘rinda ta’kidlash lozimki, birinchi bosqichda asosan eksportga yo‘nalgan sanoat tarmoqlari shakllanadi.

Ikkinchi bosqichda esa keng iste’mol mollari ishlab chiqarish tarmoqlarini taraqqiy qildirish maqsadga muvofiqdir. Bular nafaqat engil va oziq – ovqat sanoat tarmoqlarining davomi bo‘lishi, balki mashinasozlikning kam xom ashyo talab, ammo serdaromad sohaslarini, maslan, elektrotexnika, maishiy mashinasozlik kabi sohaslarini qamrab olishi lozim. Hozirda mashinasozlikning keng omma uchun xizmat qiluvchi sohalari etakchi mamlakatlarda tez rivojlanmoqda. Yevropadagi kamroq taraqqiy qilgan davlatlarda (Finlandiya, Vengriya, Chexiya), Janubi – sharqiy Osiyo mamlakatlarida (J.Koreya, Xitoy, Tayvan) mashinasozlikning ushbu sohaslarini rivojlantirishga katta e’tibor qaratmoqda. Sanoat rivojlanishining uchinchi bosqichi bevosita respublikaning jahon iqtisodiyoti integratsiyasiga qo‘shiluv jarayonining davriy xususiyatlari bilan bog‘liqdir.

Viloyatda yer resurslarining cheklanganligi, fermerchilikning joriy etilishi hamda yaqin kelajakda qishloq xo‘jaligining texnologik qurollanish darajasining ko‘tarilishi tufayli ortiqcha mehnat resurslarining vujudga kelishi sababli sanoatda

o‘shish qutblarini shakllantirish, urbanizatsiya jarayonini boshqaruv mexanizmlari orqali kuchaytirish dolzarb masalalardan sanaladi. SHuningdek, qishloq xo‘jaligidan bo‘shagan ortiqcha mehnat resurslarini yangi quvvatlar tashkil etish orqali sanoat ishlab chiqarishiga jalb etish chora – tadbirlarini ishlab chiqish lozim. Aks holda, viloyat respublikaning ijtimoiy – iqtisodiy jihatdan sust rivojlangan hududlaridan biri bo‘lib qolaveradi.

Xorazm viloyatida sanoat ishlab chiqarishning sekin rivojlanishi urbanizatsiyalash darajasini pasayib borishiga olib kelmoqda. Xo‘jalik monotsentrik ko‘rinish (tuman markazlari aksariyatining sanoat salohiyati juda past) kasb etib borayotgan bir paytda viloyat markazi iqtisodiyoti asosini xizmat ko‘rsatish sohalari tashkil etib kelmoqda.

Xulosa Yuqorida ko‘rib o‘tilganidek, viloyat xo‘jaligini bosqichma – bosqich ichki resurs imkoniyatlariga tayangan holda rivojlantirish, tuman markazlari va yirik qishloqlarda ishlab chiqarish quvvatlarini barpo etish, ko‘p markazli iqtisodiy makonni yaratish mavjud muammolarning echimini beradi. Ishlab chiqarishning hududiy tarkibini takomillashtirish, sanoatlashuv jarayoni evolyusion yo‘l bilan kuchaytirish viloyatning keyingi iqtisodiy taraqqiyotida katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Soliev A. S., Ahmedov E. A. va boshq. Mintaqaviy iqtisodiyot.-T.: Universitet. 2003
2. Soliev A. S., Mahamadaliev R. Y. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya asoslari. – T.: Universitet. 2005
3. www.ziyonet.uz
4. Madrimov A Xorazm vohasida mo‘l paxta hosili etishtirish agrotexnologiyasi T.: Mexnat. 1999. 17 b